

A moldvai csángók

– Eredet, történelem, belső tagolódás, nyelv, identitás –
(vázlat)

Szemléltetés:

Középkori kultúra

- „Sengitének mennyországba...”. Imatanulás. In: *Gyöngyökkel...* FV 05: 27.25–38.10. és 37.10–38.20 + szöveg!

Vallás és identitás ma

- Magyar mise Pusztinában. In: *Nem akarja valaki kivetni a filmeseket?* 1999. – FV 31. (12’)
- A klézsei Simon Mihály diák könyveinek elásására emlékeznek menyé, Szájka Magdó – FD 16:47.00–56.00.

I. A „csángó” népnév eredete. Elméletek

1. A „csángó” melléknévi igenév jelentése ’kószáló’, ’vándorló’, ’kóborló’, ’ide s tova kerengő’. A népnév bizonyára a székelyektől származik, akik a székely rendi társadalomból kiszakadt népcsoportokat nevezték „csángóknak”. Tehát a népneveknek van pejoratív, gúnyos jelentésárnyalata is.

- Képviselői: Benkő Loránd, Szabó T. Attila, Murádin László stb. Ez a „hivatalos” magyar „akadémiai” álláspont is (*A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Budapest 1967. I. 167., „csángó” címszó).

- Már a népnév első értelmezője, Teleki Domokos is az elkóborlásból, elkószalásból magyarázta a 18. század végén: „... *Lehet, hogy ez a Nevezet onnan jön, mivel ők vándorló Emberek és Lak helyeket el hagyták: az a ' szó Tsángó pedig olyan értelemben vétetik, mint kóborló, vándorló.*”

2. Az etnonima a hangjelzésre utaló a „cseng” ~ „csáng” szó származékszava, jelentése a ’cseng’, ’kong’ jelentéskörébe tartozik. Maguk a csángók leggyakrabban ezzel magyarázzák a népnevet (pl. jeladó funkció vasak kongatása révén; lovak nyakára szerelt csengők stb.). A magyarázat nyelvészeti szempontból nem meggyőző, a nyelvészek túlnyomó többsége nem fogadja el, ún. „népetimológiának” (naiv, népi jelentéstulajdonításnak) tartja.

3. Az etnonima a „sóvágó” szóból származtatható.

- Az etimológia szabályos belső magyar hangfejlődéssel (szótagkiesés: *sóvágó* → *sángó* → *csángó*) magyarázható, de gazdaság- és művelődéstörténeti érvekkel nem alátámasztható. Az álláspont képviselői: Nicolae Iorga, Mikecs László (1941), Sándor Klára (újabban)

4. Az etnonima valamilyen török népnév neve.

- Ezek bizonytalan elméletek.

Szilágyi N. Sándor felveti (1979), hogy a „csángó” a ’nomád’, ’kóborló’, ’elfutó’ jelentésű „kazár” népnév tükörfordítása lehet, sőt szerinte még az is lehetséges, hogy a csángók ősei valamelyik török néptől származnak.

Ferenczi Géza régész szerint eredetileg csak az ún. déli csángók őseié volt, azaz egy a 12–13. század fordulóján Moldvába vezényelt kipcsáki és oguz török népességé, és csak később vált a szintén védelmi feladatokat ellátó északi csángó népesség nevévé is.

- Egyéb csángónak nevezett magyar népcsoportok: *gyimesi csángók*, *bukovinai csángók* (voltaképpen: *székelyek!*), *hétfalusi csángók*, *dévai csángók* stb.

II. Az eredetkérdés: magyar betelepülés Moldvába a középkor végén

- A moldvai csángók alaprétege *katonai célú telepítés* eredményeként, egy tervszerű magyar birodalmi politika jegyében került a Keleti- és Déli-Kárpátok külső vidékére a 13. század végén, de főként a 14. század derekán a tatár uralom megtörése után (Laczkfi Endre hadjárata 1345-ben).

- A csángók őseinek feladata a Kárpát-medencébe vezető utak ellenőrzése volt, *a Szeret vonaláig*. (A régi magyar határ történeti emlékei a folklórban: pl. a Száraz-Szeret mítosza: a magyar „foglalás” határa.) – A középkori magyar lakosság a 18. században hullámokban érkező *székely menekülőkkel* egészült ki, akik ugyanabban a térségben, vagy a régebbi falvak közelében telepedtek le.

- A középkori magyarság származási helyére vonatkozóan némiképpen megoszlanak a vélemények:

1. Szerémség (Karácsonyi János, Losonczy Zoltán – megdőlt álláspont)

2. Felső-Tisza vidéke, Nagy-Szamos völgye (Lükő Gábor)

3. Belső-erdélyi Mezőség (Benkő Loránd, Murádin László, Péntek János stb.)

Vannak akik azt feltételezik, hogy székely népelemek is részt vettek a középkori telepítésben (Györffy István, Szabó T. Attila stb.).

III. A középkori moldvai magyarság

- Magyar **településhelyek (városok)**: Tat(á)ros/Trotuş, Egyedhalma/Adjud, Bákó/Bacău, Huszt(város)/Huşi [a román Husul személynév többes száma!], (Moldva)bánya/Baia, Aknavásár/Târgu-Ocna, Román(vásár)/Roman, Jász(vásár)/Iaşi [Ясы→Jász→Jászvásárhely, vö. Huşi], Foltik(falva)/Folticeni stb. (Lásd: Kiss Lajos: Magyar helységnevek a Keleti-Kárpátokon túl. *Magyar Nyelvőr* 1987.)

A városi élet kialakulása például elsősorban *a német és a magyar etnikumhoz* (kisebb mértékben pedig az olasz, örmény és görög kereskedőkhöz) köthető, bár valószínű, hogy a román etnikumnak is volt szerepe a moldvai városok és vásároshelyek létrejöttében.

A moldvai városok kialakulására vonatkozóan alapmunka C. Constantin Giurescu könyve (*Târguri sau oraşe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*. București, Editura Academiei, 1967.), de a kérdést az alapvető román történelmi kézikönyvek is kellő súllyal, és alapvetően a magyar és német történészekkel megegyező perspektívából tárgyalják (pl. C. C. Giurescu: *Istoria Românilor*, I–III. București, 1942–1944. Ed. 4.).

- **Társadalmi csoportok**: – A moldvai csángók őseiről, azaz a 15–16. századi magyar etnikumról szólva ki kell emelnünk, hogy ez a népesség a későbbi korokhoz képest *társadalmilag erősen rétegzett volt*, azaz különböző osztályok, csoportok révén képviseltette magát Moldva társadalmában:

a) A magyarok nagy számban voltak jelen *az ország legfelső vezetői között*.

A vajdai udvarban a tanácsurak és az ország fő birtokosai között Domonkos, Korlát, Miklea/Miklós, Sándor, György, János nevű bojárakat találunk. (Az erre vonatkozó magyar és román szakirodalom igen gazdag. Megemlíthetjük Nicolae Iorga, Radu Rosetti, Veress Endre, Mikecs László, Benda Kálmán, Jakó Klára stb. idevágó tanulmányait.) Sokatmondó például az a tény, hogy az 1564-ben meggyilkolt Despot vajdának Suceava várában magyar

testőrsége volt, és hogy a vajda meggyilkolásának körülményeiről egy Stanciu nevű „aprod” magyarul számolt be. A zsoldosok lázadását magyar nevű személyek (Márton Farkas és Székely Péter) vezették. – A moldvai magyarok leghamarább asszimilálódott csoportja az ország legfelső vezetésében is résztvevő uralkodói réteg volt, amely jelentős földbirtokokkal is rendelkezett. Radu Rosetti szerint a falusi kenézek, bírák mint a magyar falvak vezetői előjárókként már az államalapításkor (1351–1353) jelen voltak a Szeret és a Tatros völgyében, de száz évnél rövidebb idő alatt teljesen – vallásilag is – asszimilálódtak a moldvai bojárokhoz.

b) A 20. század első évtizedeiben megjelentetett román oklevélgyűjtemények (Ioan Bogdan, Mihai Costăchescu), valamint a Veress Endre által összegyűjtött, csak részben kiadott oklevelek arról tanúskodnak, hogy a moldvai **falvakat alapító bojárok között** szép számmal voltak magyarok is.

Például Veress Endre 1934-ben kimutatta, hogy Miclăușeni, Tamaș, Birăești/ma: Gherăești falvak alapítói magyar bojárok voltak. Az oklevelek alapján Nicolae Iorga és Radu Rosetti megállapítják, hogy „Tatros tartománya” – ezen a folyó alsó szakaszának kiszélesedett vidéke, azaz a mai Aknavásár és Onyest környéke értendő – lakosságának nagyobbik része már Moldva alapítása előtt is magyar volt.

c) A moldvai keleti végvárakban és véghelyeken (Dnyeszterfehérvár/Akkermann/Cetatea Albă, Kilia–Chilia, Várhely [Orhei], Csöböröcsök és környéke, stb.), továbbá más moldvai várakban, és a vajdák környezetében is különböző korszakokban jelentős magyar **katonai népesség** élt.

d) Moldva középkori lakosságának alaprétegét azonban **a városi kézműves- és kereskedőtársadalom**, valamint e) a falusi szabadparaszt-társadalom alkotta. (Sokatmondó, hogy a román „răzeș” szó köztudottan a magyar „részes” átvétele.)

→ A fentiek alapján érthető, hogy a román nyelvben a városi életre, a jogra és közigazgatásra, a mesterségekre, a katonai életre vonatkozó román **terminológia** számottevő része magyar eredetű.

A fent említett oklevélközlésekben (Ioan Bogdan, Mihai Costăchescu, Veress Endre) például a következő **magyar eredetű szavak** fordulnak elő (a felsorolás nem teljes):

- hivatali élet, közigazgatás, jog: bir = adó, iliș = élés (adónem), hotar = határ, birău = bíró, diac = diák, vamă = vám, vameș = vámos, pâra = per, florini ungurești = forint, tarcan = tárkán (adómentes), medenicear = (a medencéből képezve), megiaș = megyés, szomszéd

- katonai élet: hotnog = hadnagy, pârcălab = porkoláb, pradă = préda, sabie = szablya, jold = zsold, strajă = strázsa, viteaz = vitéz, katona (miles)

- udvari élet: pâharnic = pohárnok, cămăraș = kamarás, aprod = apród, ban = bán, hiclean = hűtlen (felségárulás bűne),

- mesterségek, kereskedelem: chezăș = kezes, cheltui = költeni, cântar = mérleg (a „kantár” szóból), mertic = mérték, cărciumă = korcsoma, heleșteu = halastó, majă = mázsa, nădragi = nadrág, șapcă = sapka, bărbânță = berbence (kisebb hordó, faedény), berbeci = berbécs, fertal = fertály, helgie = menyéthölgy, ocna = akna, veg = vég (posztó),

- településszerkezet, lakóhely: oraș = város, bîlcu = búcsú, vásár, sălaș = szállás, șetrar = sátoros.

Ezt egészíti ki az említett dokumentumgyűjteményekben fellelhető, ugyancsak bőséges magyar *személynévanyag*. A Moldvában igen sűrűn felbukkanó magyar eredetű hely- és víznevekkel számos magyar, román és német szerző foglalkozott, hiszen a csángók történelmére vonatkozó kutatások már a 19. század közepétől kezdve forrásértékűeknek tekintették és sűrűn felhasználták a *toponímiai adatokat* is.

e) *paraszti társadalom* (azóta a településterület összezsugorodott – *Lásd: térkép*)
- Sokatmondó, hogy a 'szabadparaszt' jelentésű román „răzeș” szó a magyar „részes” szó származékszava.

A huszita eretnekség Moldvában

- Kb. 1430-tól vannak jelen husziták Moldvában (Husztváros, Tatros városa, részben Csöbörösök stb.)

- az ún. *Huszita Biblia* másolata: Tatros városában, 1466, Németi György „keze miatt”, a *Müncheni Kódexben* maradt fenn.

- A Moldvába telepedett magyar *husziták katolikus hitre való visszatérése* a 16. század utolsó harmadában következett be.

Erre vonatkozó adat például az, hogy 1571-ben Vásári György, a kamenyeci püspök titkára levélben jelenti a lengyelországi pápai nunciusnak, hogy Thabuk Mihály szegedi plébános Tatrosban, Husztvárosban (Husztwaras), Románvárosban (Romanwaras) és a környező falvakban 2000 magyart térített a katolikus hitre, akik addig huszita eretnekségben tévelyegtek. Thabuk kérésére a püspök 12 papot szentelt fel és küldött Moldvába, hogy munkáját segítsék. Zöld Péter Husz város lakóit a 18. század végén a katolikus hitre visszatért magyar husziták leszármazottainak tartja.

- *Reformátusok* Moldvában (17–19. század)

- A „szász” terminus jelentése: 'református'

- A később betelepülő székelyek között reformátusok is voltak (pl. Háromszékről).

- Falvak: Szászkút (teljesen református volt), Prála (részben), Vizánta (részben).

A középkor kulturális öröksége

A) Fontosabb **nyelvi jellemzők** a középkori magyar lakosság (ún. „északi csángók” [Szabófalva és környéke] és az ún. „déli csángók” [Bogdánfalva és környéke] csángók) körében:

o **Nyelvi archaizmusok:**

- **Fonetikai** → Pl. mediopalatális ly (ulyan, milyen), a csángó „sziszegés” (pl. „szok”, „szérik”, „misze”), veláris î hang (vö. nyíl, î, sîr stb. mély hangrendű toldalékolása a köznyelvben!), bilabiális w („wáros”, „füwes”, „hawas” stb.), a gy hang dzs-ként való ejtése („dzsermek”, „dzsündzs”, „dzsió” stb.)
- **Szóképzéltani** → Murádin László: a csángók kimaradtak a nyelvújításból: „lér” = 'idősebb nőtestvér férje', „misze” = 'templom', „kórhán” = 'domb', „küpü” = 'méhkas'

- **Jelentéstani** archaizmusok: – Pl. „A hótt az ő mómója vót: a feleséginek (=férjének!) a mómája (=édesanyja).” (Csíkfalu)

○ **Belső keletkezésű csángó szavak**

Példák: „fődingás” = ’földrengés’, „esőtartó” = ’esernyő’, „naputánjáró” = ’napraforgó’, „filesz” = ’nyúl’, „serény vonat” = ’sebesvonat’, „buwóka” = ’kullancs’, „immádkozó” = ’rózsafüzér’, „lótök” = ’padlizsán’, „hamarábbi” = ’első’ („*Én most a hamarábbi klászába menek.*”)

- Sajátos **prozódia**, szupraszegmentális elemek (a csángó hanglejtés)

○ **Román nyelvi hatás** (a nyelvcsere folyamata)

(Lásd: Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Bukarest, 1972.)

- B) A **népi kultúra** értékei: középkori hagyomány a kultúrában (pl. folklórműfajok, gregorián stb.)

ÉNEKELT ARCHAIKUS NÉPI IMÁDSÁG

Szabófalva, 1991. – Szeszku (Püsle) Ferencné Pers Mária, szül. 1927.

(Gyöngyökkel gyökerezteél. FV.01. 27–30 és 37–38)

Sengitének¹ menyországbo, / sengitének menyországbo, / kidzsülének¹ ez andzsalog, / kihallgaták e szentmizét, / kimenének e Kálvári hedre. / Uljan szip dzsümülcsvel fa levedzik, / arandzs virvel felvirágzavá, / Krisztusz urunkval megdzsümülcsözve. / Elmenének e Krisztusz házához, / Krisztusz háza arangyasz! / Krisztusz bemenen e Gicimán kercsibe, / leüle z aran székibe, / szent kezeivel felfogvá, / szent hajá leereszve, / uljan szumurudotand ész megszírva! / Eltálále¹ Szent Szép Szűzmárijá. / Métt ülsz uljan szumurudottan, szent fijam? / Hodne üljek e Szentanyám? / Sűf jiduk¹ nagypinteken nagy irászt küldinek, / rittam¹ nadzsond akarnak sűfalkadni! / Brátfát¹ keresztbe tedzsik, / vasz kironokval¹ felszegezzenek, / tüesz osztorokval ingemet osztorozzanak, / tüesz kesztyűkvel z én testemet szabdalják, / rűt nyálákvál töpdösszönök! / Menj el, Szent Anyám, / z Ádámnak a fioihaz, / vidd le ezt e két-három szűt, / ki elmondzsa e régvel e felkelésszinél, / ösztö lefekisszinél, / szűzzi válik, mind e Szent Szűz!

Jézsusz, Jézsusz keráalom¹, / lejék nekem dzsomolom¹, / dzsalo testem nyugodzsik¹, / szüvem el ne aladzsik, / Z apasztal ez ablakba, / boldogszág ez ejtoba, / kerül[d] kereszt házomot, / őrózd andzsál lelketem!

IV. Moldvai csángók a 16–19. században

Kedvezőtlen történelmi körülmények:

1. A központosított Magyar Királyság szétesése (Mohács, 1526)
2. Az erdélyi református fejedelemség létrejötte: paphiány

Következmények:

1. Kiszakadás a magyar nemzeti kultúrából: **kulturális zárvány** jön létre Moldvában

2. A rétegzett társadalomszerkezet megszűnése, pl. kiszorulás a moldvai városokból
3. Számbeli fogyatkozás (Lásd: 1. melléklet)
4. Erős nyelvi és vallási asszimiláció

Székely kivándorlás a 18–19. században

- 1764: a madéfalvi veszedelem → a székely kivándorlás: új települések és magyar–székely kulturális keveredés a Szeret mentén – Zöld Péter jelentései (ún. „székelyes csángók”)
- 19. századi újabb szórványos kivándorlások a Székelyföldről
- A **lélekszám** rohamos növekedése (Lásd: 1.melléklet)

V. A csángó etnikai és nyelvi identitás szerkezete. A nyelvcsere kérdése

- A 2002-es népszámlálás szerint Moldvában 232 000 moldvai katolikus él. Ezek közül mintegy 49 000 személy beszél magyarul. A falusi környezetben magyarul beszélők száma mintegy 43 000 fő. Mára a moldvai csángók 80%-a elveszítette anyanyelvét. Ma Moldvában nyelvcsere (language shift) zajlik.
- A 2011-es népszámlálás adatai szerint a moldvai katolikusok száma a nagy mérvű kivándorlás következtében erősen visszaesett (188 865 fő¹), és az anyanyelven beszélők száma és aránya is tovább csökkent.

(Lásd: 1–5. melléklet – grafikonok, térkép)

Kérdések:

- Spontán vagy erőszakos asszimilációról van-e szó?
- A katolikus vallás megtartó erő vagy nyelvi asszimilációt kiváltó tényező?
- Hitelesek-e a népszámlálások (1859–2011 között) adatai?

A prenacionális identitás: a polgári nemzettudat hiánya

Okok:

1. a „különutas” csángó történelem (kimaradás a nyelvújítás, a reformkor, 1848 mozgalmaitól)
2. a nemzeti irányban elkövetlezzett értelmiség hiánya (példák: Petrás Incze János romantikus eszméi, a moldvai deákok szerepe)

A prenacionális identitás fő alkotó elemei:

1. a katolikus vallás („én catolic vagyok”)
2. az államhoz való lojalitás („van ki megtartson az országban”)
3. a lokális és rendi hovatartozás

Következmények a mai identitás szerkezetre nézve:

- A **nemzet szimbolikus értékei** (közös nyelv, eredet, történelem, sajátos népi kultúra, folklór, nemzeti magaskultúra stb.) **irrelevánsak és értelmezhetetlenek.**

---

¹ Gyimesbükkal együtt.

- A nyelv **a nyelvi ökonómia** jegyében szerveződik, a kevertnyelvűség természetes („se nem román, se nem magyar”), a nyelvi asszimiláció (nyelvcsere) nem okoz társadalmi és pszichológiai problémákat.

- **Nincs szerepe a nyelvi eszményeknek és ideológiáknak** (pl. nyelvi esztétizálás, pozitív nyelvi attitűd, büszkeség).

- **A nyelvi stigmatizáció és önstigmatizáció** („barbár idióma”, „madárnyelv”, „korcsitúra”, „talmeş-balmeş”, „nevetséges”, „zagyva” stb.)

- A nyelvi és közösségi (etnikai) **identitástudat bizonytalan** (pl. a „janicsár” papok, a legionárius mozgalom térhódítása, a Securitate-val való együttműködés esetei stb.).

Miért vallják románnak magukat a magyarul is beszélő csángók?

- „*Romániában* élünk, aki itt él, az román!” (államnemzeti koncepció)

- A vallási hovatartozás etnicizálódása: „*Román* katolikusok vagyunk!” (romano catholic = român catholic ?)

- A nyelvi kompetencia etnicizálódása: „Nem beszélek más nyelven, csak románul.”

- A román presztízsnyelv, intézmények nyelve ↔ a faluban beszélt nyelv csak „madárnyelv”.

- A moldvai katolikusok románok (a Dumitru Mărtinaş-féle elmélet ideológiai hatása)

A XX. század derekán a román nacionalista eszmeiség létrehozta a csángók román származtatásának áltudományos teóriáját (pl. ennek bizonyítására 1943–1944-ben véranalíziseket is végeztek), ami később, a kommunista diktatúra korszakában a Mărtinaş Dumitru könyve által (*Originea ceangăilor din Moldova*. Bucureşti, 1985) vált olyan „hivatalos” állásponttá, amittől a román tudományos élet ma is nehezen tud megszabadulni. A dilettáns elmélet lényege, hogy a moldvai csángók Erdélyből származó, félig elmagyarosodott románok, akik a nemzeti elnyomás elől menekültek Moldvába.

- Az államhoz és intézményeihez való lojalitás hasznos, célravezető.

Miért nem sikeres a magyar nemzeti integráció?

1. A prenacionális identitás sajátos szerkezete: **a pozitív nemzeti attitűdök hiánya**

2. Az elhatárolódás (ők: „**a** magyarok” ↔ mi: „csángók”) **ideológiai összetevői:**

a) A **nyelvi** elhatárolódás: a „csángós” nyelv más, mint a „tisztá” magyar nyelv

b) A távolság egyéb megnyilvánulásai (pl. **kulturális, társadalmi, gazdasági különbségek**)

c) **Mentális sztereotípiák**, egymás kölcsönös negatív megítélése (pl. a székelység elutasító magatartása, a magyarországi szekularizált társadalom ateizmsa)

3. A **vallási identitás** viszonya a nemzeti identitáshoz problematikus

- A „magyar mise” vs „csángó nyelvű mise” kérdése: etnicizálható-e a vallási identitás?

- A „román katolikus” hibás etimológia mint a vallási mező etnicizálása

- A Vatikán csángó politikája. A II. Vatikáni Zsinat a nemzeti nyelvű liturgiáról.

4. A magyar *intézményrendszer, értelmiség hiánya*

- Az egyházi értelmiség (a *De Propaganda Fidei* missziós szervezet: 1622–1896; modern egyházszervezet: 1884 után)
- Magyar nyelvű oktatás Moldvában (1948–1953, 2002 után)

5. A nemzeti integrációhoz feltétlenül szükséges *eszmei háttér, pozitív attitűd, hit* megteremtése problematikus.

A magyar kezdeményezéseket a Csángóföldön utópikus jellegűeknek érzik, látják a valós politikai programok hiányát. Például:

- a nem adekvát segélyadományok (pl. elolvashatatlan könyvek, rosszul elosztott adományok és egyéb támogatások)
- a csángó nyelv és népi kultúra (pl. tánc, szövegfolklor, tárgyi kultúra stb.) esztétizálása, eszményítése („csángó reneszánsz”)
- a csángó etnikum romantikus eredetmítoszai

A posztmodern kor fragmentált identitás szerkezete és a csángó identitás

1. Az identitás bizonyos mértékig *egyénre szabott*, az identitás szerkezet tényezői változnak. Hogyan keveredik a prenacionális és nacionális? Melyek az arányokat befolyásoló tényezők?

- generációs hovatartozás
- migráció vs helyhez kötöttség
- városközelség vs elzártság
- nemek szerinti megoszlás
- iskolai végzettség
- az egyéni életút eseményei (pl. erdélyi és magyarországi élmények)
- a közösségi történelem tanulságai (pl. közösségi kudarcélmények, megaláztatások) – Például: Külsőrekecsin (1949 – a levert „morzsa revolúció”), Lészped (a magyar iskola bezárása 1962-ban, Gyergyina páter kudarcba fulladt kísérletei a magyar egyházi szolgáltatás bevezetésére), Szabófalva (1990, a Magyar Nyelvkör „alkotmányellenesnek” minősül stb.)

2. Alapkérdés: helyesek-e a prenacionális, poszt-nacionális stb. kifejezések? **A prenacionális–nacionális–poszt-nacionális úton végig kell-e/lehet-e menni?** Lehetséges-e a román vagy a magyar nemzeti integráció a mi korunkban?

3. Az Európa Tanács 1521-es ajánlása: **a magyar vagy a csángó kultúra védelmét kell-e megvalósítani?** A nemzeti (magyar) álláspont korszerűtlen.

4. Az európai nyelvi liberalizmus álláspontja szerint maga **a csángó nyelvi asszimilációról szóló diskurzus is korszerűtlen**. A nyelvi értékekről, a nyelvcsere kérdéséről beszélni nem aktuális, sőt ezeket a kérdéseket felvetni csak nacionalista alapon lehet. Ugyanígy nacionalizmus és politikailag inkorrekt az identitás szerkezet és a nyelvi tudat zavarodottságáról beszélni. (Ti. a csángóknak *van valamilyen* identitástudatuk, a nyelvük *működőképese* abban az állapotban, amelyben leledzik stb.)